

Edgard Delvo, 1905-1999

BRUNO DE WEVER

Honderd jaar geleden werd Edgard Delvo geboren in een Gents arbeidersgezin. Hij geniet vandaag nog enige bekendheid als de enige vooraanstaande socialist die tijdens de oorlog toetrad tot het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en als leider van de collaborerende Unie van Hand- en Geestesarbeiders (UHGA). Na de oorlog publiceerde hij diverse boeken waarin hij zijn zelfverdediging opnam.¹ Behalve vermeldingen in overzichtswerken van de Belgische twintigste-eeuwse geschiedenis en de Tweede Wereldoorlog en een lemma in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, werd er over Delvo niet veel gepubliceerd.² In 2003 bezorgde Frans Van Campenhout een biografie.^(*)

De hoofdmoot van het boek handelt over de collaboratie van Delvo. Een vijftigtal pagina's is gewijd aan zijn loopbaan voor de oorlog in de Belgische Werkliedenpartij (BWP).

Delvo werd lid van de Socialistische Arbeidersjeugd (Ajoet) waarvan hij de afdeling in de Gentse Brugse Poort leidde, de wijk waar hij woonde en ook actief werd in de BWP. Van opleiding onderwijzer, kreeg hij een betrekking in de socialistische coöperatieve Volksdrukkerij. Hij ontmoette er Edward Anseele. Maar het was vooral Hendrik De Man die hem beïnvloedde door hem te bevrijden van *“de tegenspraak tussen de marxistische theorie en de praktijk van de socialistische arbeidersbeweging”*. Delvo zag *“liberalisme en marxisme als de twee uiterste polen van eenzelfde individualistische levensbeschouwing”* die een *“natuurlijke orde miskennen”* doordat ze een *“organisch wereldbeeld”* ontbeerden. Dat noteert Van Campenhout uit de naoorlogse geschriften van Delvo zonder zich de vraag te stellen of het hier geen rationalisering achteraf zijn. Portretteert hij hier de jonge Delvo tijdens zijn *Bildung* in de jaren twintig of de oudere auteur van *De mens wikt* en *Democratie in stormtij?*

Zeker is dat Delvo sterk in de ban leefde van De Man. In 1928 werd hij Vlaams secretaris van de Centrale voor Arbeidersopvoeding en in 1934 secretaris-generaal verantwoordelijk voor heel België. Delvo was toentertijd een socialistische *apparatsjik*,

(*) F. VAN CAMPENHOUT, *Edgard Delvo. Van marxist en demanist naar Vlaams-nationalist*, Dilbeek, Van Campenhout, 2003, 239 pp., ill., ISBN 90-801058-3-X.

1. E. DELVO, *Sociale collaboratie. Pleidooi voor een volksnationale politiek*, Antwerpen, 1975; E. DELVO, *De mens wikt... Terugblik op een wisselvallig leven*, Antwerpen, 1978; E. DELVO, *Democratie in stormtij. Democratisch socialisme in de crisisjaren dertig*, Antwerpen, 1983.

2. W. STEENHAUT & B. DE WEVER, *Delvo, Edgard*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, Tielt, 1998, pp. 898-899.

betrokken bij tal van initiatieven en beheersmandaten van de BWP. Delvo was een overtuigde democraat voor wie een democratisch staatsbestel een absolute voorwaarde was voor een vrije persoonlijkheidsontplooiing. In 1939 publiceerde Delvo het boek *Hedendaags humanistisch streven: democratisch socialisme en zijn betekenis voor de B.W.P.* waarin hij de superioriteit van de democratie verdedigde tegenover dictaturen, maar waarin hij toch ook wees op de noodzaak van een krachtige regering steunend op een ‘volksbeweging’. De BWP moest niet worden geleid door “*de massa van haar leden*”, maar door een partijleiding die de ‘bekwaamsten’ naar het parlement moest sturen. Voor zijn opvattingen die hij ook in het BWP-tijdschrift *Leiding* kwijt kon, kreeg hij geregeld schouderklopjes van de *Gids op het Maatschappelijke Gebied* van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV).

Van Campenhout beweert helemaal op gezag van Delvo zelf – want de enige bron die hij ervoor gebruikt zijn Delvo’s memoires – dat Joris Van Severen geen verschil beweerde te zien tussen dit socialisme en het solidarisme van het Verdinaso. En Victor Leemans zou volgens dezelfde bron hem verzocht hebben voor de VNV-krant *Volk en Staat* te schrijven. Voorts zou Delvo naar eigen zeggen al voor de bezetting naar een Vlaams-nationalistische overtuiging evolueren. Dit is allemaal zeker niet onmogelijk, maar de lezer heeft toch de indruk dat Delvo wortels legt voor zijn latere politieke evolutie. De auteur had er goed aan gedaan de bewering te toetsen aan andere bronnen dan Delvo zelf.

Een continuïteit die onmiskenbaar aanwezig was in de opvattingen van Delvo, was de overtuiging dat leidinggevende kaders gevormd werden door ‘opvoeding’ en dat de verantwoordelijken hiervoor – in casu Delvo zelf als secretaris-generaal voor Arbeidersopvoeding – ook een verantwoordelijkheid droegen in de ideologie en in de politieke lijn van de beweging. Ook later in het VNV zal Delvo op dezelfde manier een centrale rol claimen. Maar hoe belangrijk was Delvo binnen de BWP en hoe zwaar wogen zijn opvattingen? De auteur geeft er geen duidelijk antwoord op. Hij besluit dat Delvo “*een belangrijk persoon was*”, maar tegelijk ook controversieel wegens zijn contacten buiten de BWP en zijn demanistische opvattingen en ‘ethisch-socialisme’. Volgens de auteur vertoonden Delvo’s opvattingen aan de vooravond van de bezetting zeker raakvlakken met het fascisme en was Delvo zich daar ook van bewust. Dit wordt niet echt goed uitgewerkt en hoewel het werk van Olivier Boehme over de revolutie van rechts en de impact ervan op Vlaamse intellectuelen wel in de literatuurlijst staat, sijpelt er weinig van door in de tekst.³

Delvo vluchtte na de Duitse inval naar Frankrijk. Daar voltrok zich de ommezwai die het leven van Delvo een beslissende wending zou geven. Toen hij zich ervan bewust werd dat de gruwelverhalen over de Duitsers onjuist waren, doorzag

3. O. BOEHME, *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het interbellum. Ideeënhistorische bijdragen*, Leuven, 1999.

hij plots de schijnheiligheid en leugenachtigheid van het democratische systeem. Zo noteert Van Campenhout het uit *De mens wikt*. Hoe was het mogelijk dat een politiek ervaren en opgeleid man als Delvo tot deze analyse kwam? Mogelijk zijn daarover geen andere bronnen terug te vinden dan de apologie van Delvo zelf. Van Campenhout laat in ieder geval na Delvo's aposteriori geconstrueerd zelfbeeld in een kritische context te plaatsen en te bevragen. Hij komt niet verder dan de opmerking dat de "*lafheid van Belgische gezagsdragers en de leugenachtige oorlogspropaganda niet meer [waren] dan de traditionele druppel die de emmer doet overlopen*" doordat hij al voor de oorlog een afkeer had getoond voor een corrupte democratie.

Na Delvo's *Wende* ging het snel. Hij was een van de allereerste ondertekenaars van Staf De Clercq's oproep tot een volksbeweging, maar bleef ook de enige socialistische 'verruimer' met enig gewicht die tot het VNV toetrad. In die zin was hij voor de VNV-propaganda van zeer grote waarde. Delvo ontplooidde meteen een grote activiteit en trad als 'socialist' op naast de (Vlaams-)nationalist Reimond Tollenaere op meetings. Zo belichaamden ze als het ware de nationaal-socialistische ideologie van het VNV *avant la lettre*. Op 23 oktober 1940 trad Delvo toe tot de leiding van het VNV. Hij werd er één van de pleitbezorgers voor een radicale en onvoorwaardelijke collaboratie. Hij schreef ook wekelijks een hoofdartikel in *Volk en Staat* en dit tot augustus 1944. De auteur vat de honderden krantenpagina's samen op twee bladzijden. Hij onderkent blijkbaar geen evolutie in Delvo's ideeën en noteert de paradoxen zonder commentaar. Zo zag Delvo de biologische verwantschap van de blanke Europese volkeren als humus van de Europese ordening, maar tegelijk meende hij dat Vlamingen en Walen elkaar wezensvreemd zijn en dat de wegwijkende Waalse bevolking zich niet langer in leven mag houden door de toevoer van Vlaams bloed. In interne documenten pleitte Delvo voor de verovering van de Waalse 'levensruimte'.⁴ Uit de krantenartikels zou ook blijken dat Delvo "*de discriminatie van andere volkeren en in het bijzonder de vervolging van joden niet [kon] aanvaarden of goedkeuren*". De auteur voelt zich genooddaakt hier dan toch een kritische commentaar bij te plaatsen. Hij constateert dat Delvo geen protest liet horen tegen het nationaal-socialistische beleid ten aanzien van de joodse bevolking. Na de oorlog zou Delvo op dit punt afstand hebben genomen van het nationaal-socialisme. De auteur moet daarvoor wel een artikel uit *De Nieuwe* (25 mei 1979) opdelen. In Delvo's memoires worden er geen woorden aan vuil gemaakt.

In het VNV vervulde Delvo een functie die gelijkliep met wat hij vroeger in de BWP deed. Hij leidde de dienst Vorming en Stijl en probeerde die uit te bouwen tot een centrale structuur in de partij. Later kreeg hij ook de leiding over de dienst Pers en Propaganda en de dienst Inhoud. De nieuwkomer Delvo bekleedde dus een centrale positie in het VNV en hij kon effectief wegen op het beleid van de

4. B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt-Gent, 1994, p. 405.

Affiche ter aankondiging van een voordracht door Edgard Delvo over volksnationaal socialisme in een gebouw van de Gentse universiteit, georganiseerd door het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV). (ADV N, VAFA650)

partij, ook door zijn vriendschapsband met Staf De Clercq en Reimond Tollenaere. Toen het VNV medio 1941, op een moment dat er een appèl werd gedaan op de inzet van VNV'ers aan het oostfront, in een politieke crisis verzeilde doordat het besef doordrong dat de partij niet kon afrekenen met de Groot-Duitse collaboratievleugel, pleitte Delvo voor de vlucht vooruit. De crisis moest bedwongen worden door een nog onvoorwaardelijker geloof in het nationaal-socialisme. Concreet pleitte Delvo ervoor VNV'ers toe te staan lid te zijn van de Vlaamse SS. Dat standpunt ontging de SS-leiding in Berlijn niet en toen een jaar later De Clercq overleed werd vanuit die hoek een poging ondernomen om Delvo te pushen als opvolger. Dat was onrealistisch. Delvo genoot het gezag noch de legitimiteit in het VNV om die rol te spelen. Zijn invloed daalde al na de dood van Reimond Tollenaere (januari 1942). Men mag zich de vraag stellen – Van Campenhout doet het niet – of Delvo's overstap naar de hoogste post in de Unie van Hand- en Geestesarbeiders op 19 maart 1942 ook niet moet worden gezien in het licht van het besef dat zijn macht in het VNV taande. Het brengt me bij de achterliggende psychologische verklaringsgronden van Delvo's levensverhaal. Van Campenhout neemt over wat Delvo er zelf over schrijft: “*hij was een man met een visie en een missie en hij werd gedreven door plichtsbesef.*” Toch is enige kritische zelfreflectie Delvo niet vreemd. Aan het eind van zijn memoires mijmert hij over de keerzijde van zijn voluntaristische levenshouding, namelijk “*de ijdele zelfoverschatting*” die “*de werkelijkheidszin benevelt*” en de onderschatting van het “*overwegende aandeel van de eerzucht*” in zijn handelen.⁵

Voor de naoorlogse rechtspleging betekende het aantreden van Delvo aan het hoofd van de UHGA een breuklijn. Medewerking aan de organisatie was van dat ogenblik af een strafbaar feit. Op gezag van het proefschrift van Wouter Steenhaut⁶ over de UHGA stelt de auteur dat dit een arbitraire cesuur was, aangezien het nationaal-socialistische karakter van de organisatie al voordien duidelijk was. Maar Steenhaut en andere onderzoekers ontkennen niet dat het aantreden van Delvo beschouwd moet worden als een definitief keerpunt én een versnelling van het nazificatieproces.⁷ Elke schijn van autonomie verdween door de afschaffing of uitholling van de overgebleven overlegstructuren van de oude vakbonden. Voortaan zat alle macht in handen van Delvo die op zijn beurt de Duitse orders van in casu de *Dienststelle Hellwig* uitvoerde. Toen de verplichte tewerkstelling in Duitsland werd bevolen, voorzag Delvo de nefaste uitwerking ervan. De UHGA werd totaal ongelooftwaardig. Delvo protesteerde maar bleef op post.

5. E. DELVO, *De mens wikt [...]*.

6. W. STEENHAUT, *De Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Een onderzoek naar het optreden van de vakbonden in de bezettingsjaren (1940-1944)*, UGent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1983.

7. Zie bv. W. MEYERS, F. SELLESLAGH, M. VAN DEN WIJNGAERT e.a., *Het minste kwaad*, Kapellen, 1990, pp. 48-54.

Toen Delvo zijn aanstelling als leider van de UHGA aanvaardde, impliceerde dat dat hij ontslag nam uit het VNV. Hoewel hij contacten onderhield met De Clercq en andere leiders van het VNV, voerde hij een opportunistische koers die er rekening mee hield dat de Groot-Duitse strekking het pleit zou winnen. Hij voerde onderhandelingen met de leiding van de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap (DeVlag), ook al omdat die organisatie in Vlaanderen en vooral bij de arbeiders in Duitsland de facto een concurrent was van de UHGA op het vlak van cultureel-propagandistische activiteiten, één van de weinige terreinen waarop de UHGA nog een rolletje kon spelen. Langzaam maar zeker evolueerde Delvo in de richting van de DeVlag en hij werd ook lid van de organisatie, althans dat kan worden afgeleid uit een document in zijn strafdossier. Na de oorlog is Delvo dat lidmaatschap blijven ontkennen. Van Campenhout heeft het ‘bewijsstuk’ bestudeerd, maar doet er uiteindelijk geen uitspraak over. Hij beperkt zich ertoe er de ontkenning van Delvo naast te plaatsen en erbij te vermelden dat “*vaak [wordt] beweerd [onder meer in de NEVB] dat Delvo in de loop van de oorlog is toegetreden tot de DeVlag*”. Mag de lezer hier geen opheldering verwachten? Van twee dingen één. Ofwel is het ‘bewijsstuk’ – in casu een brief van de DeVlag de dato 10 maart 1943 waarin de betaling van Delvo’s contributie wordt bevestigd – een falsum. Of het is geen voldoende bewijs. Ofwel schiet Delvo’s memorie te kort. Of hij wil het feit onder de mat vegen. De laatste mogelijkheden zouden een aansporing moeten zijn om Delvo’s memoires met enige omzichtigheid te hanteren. Dat Delvo uiteindelijk in de DeVlag eindigde, is zeker. Hij trad na de aftocht naar Duitsland in september 1944 toe tot de Landsleiding, de zogenaamde regering in ballingschap onder de leiding van de DeVlag-leider Jef Van de Wiele. Delvo kreeg de departementen Sociale Zaken en Economie onder zijn bevoegdheid in de hoogst virtuele wereld van de Vlaamse exilregering.

Na de ineenstorting van het Derde Rijk slaagde Delvo erin de Belgische justitie te ontlopen. Hij werd bij verstek ter dood veroordeeld. Hij leefde ondergedoken onder verschillende namen en op verschillende plaatsen in Oostenrijk en Duitsland. Tot begin jaren vijftig leidde hij een moeizaam bestaan. Zijn gezin bleef in België. Twee zoons kwamen op jonge leeftijd om het leven tijdens zijn ballingschap. Medio jaren zestig maakte Delvo zijn ware identiteit bekend. Zijn vrouw kwam bij hem wonen in Duitsland. In 1969 werd zijn straf omgezet tot 20 jaar buitengewone hechtenis. Aangezien de straf verjaard was, stond niets meer zijn terugkeer in de weg. In 1973 vestigde hij zich opnieuw in België als ‘stateloze’. Al in 1975 vatte hij zijn publicitaire werk weer op. *Sociale collaboratie* werd ingeleid door Karel Van Isacker die het boek opnam in zijn reeks *Mens & Tijd*. Het betrof een studie die Delvo al in 1944 had geschreven en waarin hij zijn sociale en politieke ideeën uiteenzette. Van Isacker meende dat het ‘proselietengeloof’ van Delvo en zijn medestanders in een “*organische volksgemeenschap [...] hun blind heeft gemaakt voor de gruwelijke consequenties die in het samenknopen van hun ideaal met de*

Nazi-overheersing onvermijdelijk lagen, en die tot de negatie zelfmoest leiden van wat zij wilden.” Maar hij vond het een opmerkelijk document dat revelerend was voor de tijdgeest en van historisch belang om de sociale collaboratie te begrijpen.

Delvo's boeken kregen aanvankelijk ruime aandacht in de pers, zij het gaandeweg minder en minder omdat zijn zelfverdediging steeds eentoniger klonk. Delvo probeerde nog even een politieke rol te spelen toen hij zich kandidaat stelde op een eenmanslijst bij de Europese verkiezingen van 1978. Hij eindigde uiteindelijk bij het Vlaams Blok.

Sem Dresden wees erop dat de biograaf moet doen alsof hij niets weet van de toekomst van zijn 'held', wil hij een werkelijk levende biografie schrijven.⁸ Frans Van Campenhout schildert een 'dode' Edgard Delvo, doordat hij er onvoldoende in slaagt zich te bevrijden van diens apologie. Hij ontslaat Delvo van tegenspraken, paradoxen, inconsequenties, twijfel en vergissingen maar mist daardoor de kans zijn 'held' vlees en bloed te geven. Nochtans wees Delvo zelf in zijn memoires op de belangrijkste historisch-kritische valkuil van het genre: “[...] *in een autobiografisch geschrift gaat het minder om de ontleding van houdingen en voorstellingen van anderen dan om wat je zelf gedacht en voorgestaan hebt. Je hebt natuurlijk de neiging je daarbij op je mooiste uit te dossen. En herinneringen kunnen wie ook rare parten spelen, na zoveel jaar, onvermoed en ongewild.*” Dat neemt niet weg dat Van Campenhouts levensbeschrijving de voorlopig meest volledige bron van informatie is. Kritisch gebruik wordt aanbevolen.

8. S. DRESDEN, *Over de biografie*, Amsterdam, 2002, p. 71.